

SOCIAL COMMUNICATION STUDIES

СУЧАСНИЙ ТЕАТР УКРАЇНИ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ: ФОКУС ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ

Галацька В.Л.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна
ORCID 0000-0002-1712-2712*

MODERN THEATER OF UKRAINE IN THE CHALLENGES OF WAR: THE FOCUS OF JOURNALISTIC CONSIDERATION

Galats'ka V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Department of Philology and Translation,
Ukrainian University of Sciences and Technology,
Dnipro, Ukraine
DOI: [10.5281/zenodo.6616049](https://doi.org/10.5281/zenodo.6616049)*

Анотація

У статті підкреслюється, що унікальність театрального мистецтва як акту вербально-перформансної комунікації визначається його впливом на глядача. Інтерактивність цього виду мистецтва позиціонується в комунікативному ланцюзі: комунікатор(режисер, актор) – комунікант (глядач). У час жорстокої воєнної реальності сценічне мистецтво консолідує в суспільстві націєтворчі орієнтири, загальнолюдські ідеали. Театральна публіцистика як потужна аналітично-образна структура артикулює їх у жанрах інтерв'ю з відомими діячами сцени, огляду, статті, рецензії. На сторінках друкованих видань, у мережевій комунікації оперативно, публіцистично майстерно презентується трагічно-драматична концепція буття.

Abstract

The article emphasizes that the uniqueness of theatrical art as an act of verbal-performance communication determined by its impact on the audience. The interactivity of this art form is positioned in the communicative chain: communicator (director, actor) - communicatee (spectator). In the time of brutal military reality, the performing arts consolidate the nation-building orientations, universal ideals in society. Theatrical journalism as a powerful analytical and figurative structure articulates them in the genres of interviews with famous figures of the scene, *synopsis*, article, review. The tragic-dramatic concept of existence is promptly and journalistically presented on the pages of printed publications, in network communication.

Ключові слова: театр, воєнні виклики, театральна публіцистика, інтерв'ю, рецензія, концепція дійсності.

Keywords: theater, military challenges, theatrical journalism, interview, review, concept of reality.

Постановка проблеми. Минуло вже три місяці, як територія України перетворилася на "театр воєнних дій", які розв'язала проти суверенної держави Росія. У цій ситуації гуманітарної катастрофи в багатьох галузях життя саме мистецтво здатне консолідувати націю для перемоги, потужного волевиявлення до спротиву окупантам.

Національний театр у сьогоденному комунікативному просторі України презентує ментальні смисли українства, виступає важливою, оригінальною й самодостатньою складовою художньої комунікації, найбільш мобільним, оперативним, запитаним громадянами видом мистецтва, яке розвивається за особливими мистецькими законами.

Важливість сценічного мистецтва України як форми міжкультурної комунікації підкреслюється сьогодні організацією в Європі Днів українського театру (травень-червень 2022 року), які будуть активно медійно презентовані на сторінках друкованої преси та в мережевій комунікації. Саме через

мистецтво Мельпомени з його особливою метафоричною мовою можливе взаєморозуміння в суспільстві, гармонізація людської особистості, протистояння неоколоніальним планам Російської Федерації щодо української держави.

Актуальність теми дослідження. Сучасний театр України став насправді громадянсько-мистецькою інституцією, здатною виконати найскладнішу місію - збереження тонко організованої людської особистості в нещадній воєнній реальності, гармонізації людини в глобалізованому просторі епохи. Національний театр занотує дійсність в аксіологічних вимірах добра і зла, прекрасного та потворного, засвідчує фікційну сутність буття. Вона як «мистецька медія», на думку німецького дослідника К.Бальме [1, с.17], у глобалізований час є основоположною для мистецтва Мельпомени. Це виявляється цілком органічним для цього виду мистецтва, оскільки всі людські почуття, душевні стани,

продуковані сучасним театром, укладаються в емоційно-оцінний контекст. Вони реалізуються в таких естетичних категоріях-результатах динамічного співвіднесення ідеалу та дійсності, як трагічне, драматичне, комічне, гармонійне (Аристотель, Гегель, М.Каган, К.Фролова, М.Кодак та ін.). Презентувати ці реалії сценічного життя медійними засобами в естетичних координатах є завданням актуальним, державотворчим, художньо вмотивованим. Особливо це актуально сьогодні, коли театральне мистецтво існує в умовах «нетехнологічного інтерактиву» [5,с.13].

Аналіз останніх публікацій. Театральне мистецтво як особливий тип художньої комунікації сьогодні доцільно розглядати з позицій теорії комунікативної дії Ю.Габермаса, який багато років займається проблемами герменевтики. Щоб описувати побачене, на думку видатного філософа сучасності, необхідно його розуміти, а щоб його розуміти – необхідно брати в ньому участь [3, с. 89]. Це є обов'язковим для театального критика, який виступає як партнер, інтерв'юер, слухач, глядач. Загальні комунікативні структури, які превалюють над мовними та діючими суб'єктами, відкривають доступ до життєвого світу. Розуміння не обмежується мовним актом, а мета спілкування, згідно з теорією комунікативної дії, лежить поза мовою. Цікаво, що комунікативна дія спрямована й на спілкування, й на переговори. Розуміння відбувається, коли читач сприймає повідомлення ЗМІ та може відповісти на нього, відвідавши виставу, або не прийти до театру. Критик чи публіцист повинен сформулювати в глядача естетичну потребу в театрі, використовуючи арсенал зображально-виражальних засобів.

Відомий семіотик Р.Барт розглядав театр як інформаційно-поліфонічне мистецтво: «У певні моменти вистави ми одержуємо одночасно шість чи сім повідомлень (які виникають з декорацій, костюма, освітлення, простору...) Це і є театральність: густота та насиченість знаків (у порівнянні з одиниціністю літератури)» [2,с.14].

Цей метод цілком органічно співвідноситься зі знаковою природою сцени, а також є продуктивним, на наш погляд, у трактуванні засобів декодування сценічних символів на вербально-візуальну мову театальної публіцистики. Відомий дослідник Ю.Лотман називав три самостійні субтексти, які успішно препарують театральний твір для критичного розгляду: «...словесні тексти п'єси, ігрового тексту, створеного акторами, та тексту живописно-музичного та світлового оформлення» [6, с.17].

Сьогодні важливо досліджувати театр, урахувавши зворотній зв'язок: автор-режисер/актор-глядач. Своєрідну «культурологію театру» як самостійну дисципліну вперше сформулював М.Бахтін у праці «Проблеми змісту, матеріалу та форми у словесній художній творчості». Вперше учений поставив питання про те, чи є механіка повідомлення у вистав театальною субстанцією чи іншою, перш за все, інформаційною структурою.

Культурологічний підхід до вивчення театру сповна закономірний, оскільки сцена виступає моделлю певного типу культури й демонструє певний

культурний код. Медійна презентація театального мистецтва в друкованих та мережевих засобах масової інформації України може відбуватися в культурологічних координатах. Це цілком виправдано й логічно вмотивовано самою специфікою акту художньої комунікації, який фіксує театральна публіцистика. Театральне мистецтво сучасної України, екстрапольоване на аналітичну презентацію в публіцистичних жанрах, є продуктивним для міждисциплінарного осмислення.

Виклад основного матеріалу. Сучасний український театр епохи війни переосмислює у засобах сценічної умовності «вічні» образи світової культури: Гамлета, Енея, Мавки, Марії, звертаючись до найкращих зразків національної та світової драматургії. Цю неповторну місію виконує сьогодні, наприклад, Івано-Франківський національний академічний музично-драматичний театр імені Івана Франка, який разом з головним режисером Р.Держипільським провадить велику просвітницько-волонтерську діяльність. Граючи класичні вистави для переселенців у бомбосховищі на високому художньому рівні, актори викликають у глядачів катарсис, відволікаючи від проблем війни, створюючи потужний терапевтичний ефект, патріотичний дух.

Оперативну, художньо якісну вербальну презентацію цих знакових сценічних подій на теренах соціокультурного простору України здійснює сьогодні театральна публіцистика. Ця міждисциплінарна складова театрознавства, філософії культури, теорії та історії журналістики зараз є важливим медіасуб'єктом, який уособлює художньо-естетичну практику синергетичного відтворення людського життя. Нелінійність, несистемність, нестабільність [4,с.46] виступають його сутнісними характеристиками, які посилюють аспект медіатизації театального буття.

Переломні події соціально-політичного життя України, які сталися протягом останніх трьох місяців, безумовно вплинули на розвиток сучасного театального простору України. Театр інтерактивно, національноцентрично, чесно, в цікавих жанрових модифікаціях транслює дійсність за допомогою сценічної дії персонажів в ритуально-перформансному аспекті буття (за концепціями Леся Курбаса, Єжи Гротовського, Пітера Брука та ін.)

На думку головного редактора часопису «Театально-концертний Київ» Л.Олтаржевської, сучасне сценічне мистецтво покликане боротися за свободу людини, національну гідність і честь, формувати духовні чесноти молодого покоління українців. Саме цих принципів і дотримуються відомі театрознавці, публіцисти, представляючи вербально сучасну театральну ситуацію в Україні. Автори демонструють публіцистичне переосмислення буття в сценічних формах, органічно представляючи природу цього виду мистецтва як дії. Основним принципом драматичного є «боротьба обставин, характерів, різноманітних життєвих ситуацій, які рухають сценічну дію» [7, с.25], формують мистецький смисл життя.

Журналісти, які пишуть на театральну тематику, свій драматичний ракурс бачення дійсності подають у жанрах, класичних для театральної критики, мобільних для сьогоденних реалій: рецензіях, замальовках про акторів, численних інтерв'ю.

Сьогодні драматична концепція дійсності, яку викладають автори, є найбільш органічною та художньо вмотивованою для висвітлення теми «Театр у час війни». Виражена вербально сценічна умовність виступає ядром структури драматичного й органічно зосереджується, наприклад, у рецензіях, оглядах авторитетного публіциста, театального критика Олега Вергеліса. Автор по-громадянськи чесно, по-журналістськи ґрунтовно аналізує події щотижневого театального життя в Україні, дає оперативні рецензії на вистави. Наприклад, громадський резонанс має ґрунтовна стаття автора для польської спільноти «Театр під час війни», в якій публіцист трагедійно, драматично потужно засвідчує факт бомбардування Маріупольського театру разом з мирними мешканцями.

Посилена експресивність викладу думки, багата асоціативність притаманна рецензії О.Вергеліса на виставу «Вона-земля» за творами В.Стефаніка у відомому Івано-Франківському театрі: «Два світи, дві війни, дві дороги сходяться й розходяться у цій метафізичній виставі. Утворюють магічне коло, знаходять свій прихисток не на полі, не під стріхою, а в Храмі...» Цікаво, що саме ця вистава стала видатною культурною подією воєнної України, яка консолідує націю, витворює національні смисли. Багатогранна в діалектичних переходах трагічна картина театального буття втілюється О.Вергелісом в адекватних трагіко-драматичній концепції дійсності засобах поетичного синтаксису, в чеканному емоційному темпоритмі авторської фрази, у повторах, парцеляціях, паралелізмах, містких метафорах.

Варті уваги щотижневі матеріали О.Вергеліса «середніх» публіцистичних жанрів аналітично-художньої групи: кореспонденції-роздуми, огляди, портретні та проблемні нариси. Автор пропонує читачеві чесний комунікативний діалог, досягаючи ефекту творчої співпраці, співприсутності з театральними авторами. Кожний матеріал залучає широкий культурний контекст епохи, інтелектуальне поле, уособлюючи інтелектуалізм, підкреслену іронічність викладу як особливості неповторного авторського стилю.

Сучасний національний театр в контексті непересічних соціально-політичних подій став авторитетним і самодостатнім явищем української художньої культури. Цьому сприяли активний пошук нових форм освоєння людського буття, важливих процесів соціального й духовного творення нації.

Відомі постаті театального простору України актуально представлені на сторінках оновленого часопису «Український театр», який сьогодні сформований в режимі онлайн. Осмислюючи театральну дійсність в Україні, автори реалізують драматичну концепцію дійсності у жанрах лейтмотивного інтерв'ю, огляду, кореспонденції.

Концептуальність авторського бачення світу, персоніфікація концепту «театр» притаманна багатьом інтерв'ю, які є пізнавальними для широкого загалу читачів. Так, головний редактор оновленого часопису «Український театр» Ірина Чужина сьогодні активно працює над створенням відеоблогів, де вміщує проблемні інтерв'ю з відомими театральними діячами. Останнє присвячене творчості й волонтерській діяльності відомого театального та кіноактора, заслуженого артиста України Олексія Гнатковського. Інтерв'ю побудоване як ефективний діалог з людиною, яка всі реалії війни пропустила через серце: «Людина навіть у час війни повинна мати волю віру в перемогу, робити звичайні речі, вселяти надію тим, хто слабший за тебе...»

Сучасна театральна публіцистика України в переломну для України епоху боротьби за свою незалежність позиціонує цінності людського буття, національні пріоритети, які в сучасному соціокультурному просторі України мають суспільний резонанс, формують громадську думку, патріотичний вплив на свідомість. Це має незаперечний пріоритет у час війни. У цьому аспекті показове інтерв'ю з видатною актрисою театру та кіно, Героєм України Адою Роговцевою «Обіцяю дожити до Перемоги!», записане для видання «Укрінформ» журналісткою Тетяною Когутич 3 травня 2022 року.

Мисткиня, яка сьогодні активно допомагає військовим, виступає з благодійними концертами, свій оптимізм та мудрість передає глядачам: «У день Перемоги я стану на своєму балконі, а у дворіку під ним зберуться мої хлопчики: це ті військові зі ЗСУ і тероборони, волонтери...Вони принесуть багато квітів, ми питимемо шампанське і вигукуватимемо «Слава Україні!»

Театральне мистецтво сучасної України сьогодні являє собою універсальну структуру. Це своєрідний культурний код нації, який визначає її ідентичність. Воно продукує нові смисли людського життя в засобах сценічної дії, перформансного відтворення дійсності, прагнучи до оперативно-інтерактивного її трактування. Так, презентація думки заслуженого діяча мистецтв України, головного режисера Київського «Молодого театру» Андрія Білоуса на сторінках «Голосу України» (Golos.com.ua, від 23 травня 2022 року) є вагомим, авторитетним, оптимістичним. Митець дає інтерв'ю журналістці Марині Кривді з приводу сучасної культурної ситуації в Україні. Квінтесенція його думки як концептуальна метафора подається в заголовку «Їхня мета – закарбувати найемоційніші потрясіння цієї жакливої війни». Далі режисер розмірковує про майбутнє свого театру разом з журналістом в інтерв'ю-діалозі: «Моєю метою завжди було й залишається прямування театру вбік європейського контексту. Про це свого часу говорив Леся Курбас». Таким чином відбувається комунікація з читачем, який сприймає дійсність, як і режисер А.Білоус, у драматичному фокусі подій.

Емоційно насиченим є інтерв'ю-думка журналістки Валентини Самченко «Знаєш, де можна дістати броніки, й іншої розмови вже немає...» з мо-

лодою актрисою театру та кіно Мариною Кошкіною (Укрінформ. 5 травня 2022 року). Драматизму сприйняття читачем постаті цієї тендітної жінки з сильним характером додає преамбула: «Марина Кошкіна по-сучасному перевтілюється в «Кассандру» Лесі Українки та «Лимерівну» Панаса Мирного. До слова, дві ролі у провідному національному театрі імені І.Франка у Києві, які свого часу створили для неперевершеної прими українського театру Марії Заньковецької». За допомогою повторів, паралелізмів інтерпретуються сценічні аспекти життя М.Кошкіної в комунікативному діалозі «комунікатор» (журналіст) та комунікант (читач, глядач). Він драматично насичений, являє собою майстерно вибудовану надфразову єдність.

Висновки. Національне сценічне мистецтво епохи війни й театральна публіцистика як його критично-аналітична складова сьогодні активно впливають на суспільну свідомість, формують патріотичні ідеали, естетичні смаки. Цей процес сприятиме рефлексії гуманістичних цінностей у медіапрезентації концепту «театр», побудові ціннісних орієнтацій у глядачів.

Ігрова концепція театального мистецтва втілена в авторській манері багатьох театральних журналістів. У публіцистичному фокусі осмислення театральних подій України активно продукуються метафори, повтори, експресивні вирази, які є засобами словесної ретрансляції театральних понять і фіксують внутрішній стан людини, дійової особи сценічного дійства. Таким чином здійснюється відома комунікативна модель: комунікатор (журналіст) – комунікант (читач). Журналістська метафора театального змісту виконує функцію інтеракції з читачем подібно до того, як актор-комунікатор здійснює цю функцію з театальною публікою. Особливо це простежується в жанрах театального інтерв'ю та огляду.

Сценічне мистецтво України сьогодні з огляду на воєнну дійсність органічно позиціонується у спектрі естетичних категорій трагічне – драматичне. Таким чином театральне життя повноцінно

представлене в друкованих виданнях, а найактивніше – в мережевій комунікації. Фотоілюстрації до матеріалів (портретні фото, уривки з вистав) створюють ефект присутності читача, додають динамічності, візіоцентричності бачення сценічних реалій.

Автори обирають для своїх матеріалів непересічні події, постаті відомих діячів театру, які в епоху війни діють у патріотичній системі координат. Ці особистості є знаковими для культурного життя України, гідними наслідування також завдяки вдалій медійній презентації, яка створює потужний енергетично-смысловий обмін між глядачем та актором, журналістом та читачем.

Дифузність публіцистичної інтерпретації фактів театральної дійсності України воєнного періоду визначається монтажним поєднанням різножанрових утворень (інтерв'ю, рецензія, огляд), діалогічністю манери мислення, інтелектуальним наповненням театального контенту, оригінальними словесними прийомами його інтерпретації.

Список літератури

1. Бальме К. Вступ до театрознавства/ К. Бальме. Львів: Класика. 2008. 270 с.
2. Барт Р. Критика и истина/ Р. Барт. М.: МГУ. 1987. 175 с.
3. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс//Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К.:Либідь. 1996. С.84-91.
4. Корнієнко Н.М. Запрошення до хаосу. Театр (художня культура) і синергетика. Спроба нелінійності /Н.М.Корнієнко. К.: Нац. центр театр. мист. ім. Леся Курбаса, 2010. 280 с.
5. Левченко О.Г. Театр у сфері філософської антропології /О.Г. Левченко. К.: Нац. центр театр. мист. ім. Леся Курбаса, 2012. 290 с.
6. Лотман Ю. Семиотика сцени/ Ю. Лотман// Театр. 1993. №1. С.21-38.
7. Фролова К.П. Теория и методика применения эстетических категорий в литературоведческом и искусствоведческом анализе /К.П. Фролова. Д.:ДГУ. 1985. 110 с.